

Warszawa, 26 października 2022 r.

Miejsce otwartej nauki w komunikacji naukowej w Polsce

Agnieszka Adamiec

Samodzielne Stanowisko
ds. Otwartych Zasobów Nauki
agnieszka_adamiec@sggw.edu.pl
tel. 59 35 782

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

 International
Open Access **Week**

Open for Climate Justice

**Відкритість для кліматичної
справедливості**

为气候正义开放

**Uwazi kwa Machapisho ya
Haki ya Tabianchi**

الانفتاح لأجل عدالة مناخية

**Ouvert pour la justice
climatique**

気候正義のためのオープンデータ

**Abierto para la justicia
climática**

OCTOBER 24-30, 2022

#OpenForClimateJustice

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

**Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego**

Program:

- **Definicja 'otwartej nauki'**
- **Modele otwartego dostępu (ang. open access)**
- **Otwarta nauka a złe praktyki w komunikacji naukowej**
- **Działania międzynarodowych i europejskich instytucji na rzecz otwartej nauki**
- **Polskie instytucje w służbie otwartej nauce**
- **Infrastruktura otwartego dostępu**

Otwarta nauka

koncepcja, która łączy różne ruchy i praktyki mające na celu otwarte udostępnienie wiedzy naukowej z możliwością jej bezpłatnego ponownego wykorzystania przez wszystkich, zwiększenie współpracy naukowej i wymiany informacji z korzyścią dla nauki i społeczeństwa oraz otwarcie procesu tworzenia, oceny i obiegu wiedzy naukowej z uwzględnieniem podmiotów społecznych spoza zinstytucjonalizowanej społeczności naukowej.

Źródło: [Recommendation on Open Science](#), 41. sesja Konferencji Generalnej UNESCO, listopad 2021 r.

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Otwarta nauka

Kluczowe komponenty otwartej nauki:

- **otwarty dostęp zarówno do publikacji, jak i danych badawczych**
- **otwarte recenzje**
- **oprogramowanie z otwartym kodem źródłowym**
- **otwarte zasoby edukacyjne**
- **nauka obywatelska**

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Otwarty dostęp

(ang. open access) przez otwarty dostęp rozumiemy dostępność treści za darmo i w publicznym Internecie, co pozwala każdemu czytać, ściągać, kopiować, rozprowadzać, drukować, przeszukiwać, zamieszczać, odnośniki do pełnych wersji tekstów, indeksować, przekazywać jako dane do oprogramowania oraz używać w dowolnym innym, zgodnym z prawem celu – bez barier finansowych, prawnych, czy technicznych innych niż te związane z uzyskaniem dostępu do samego Internetu. Jedynym ograniczeniem kopiowania i dystrybucji treści, oraz jedyną rolą, jaką w tym obszarze odgrywa prawo autorskie, powinno być zapewnienie autorom kontroli nad integralnością ich utworów oraz prawa do odpowiedniego uznania ich autorstwa i cytowania ich prac.

Źródło: [Budapesztańska Inicjatywa Otwartego Dostępu 2002](#), tłumaczenie za: Justyna Hofmoki, Alek Tarkowski, Bożena Bednarek-Michalska, Krzysztof Siewicz, Jakub Szprot (2009) *Przewodnik po otwartej nauce*

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Modele otwartego dostępu

Z punktu widzenia prawa otwarty dostęp dzieli się na:

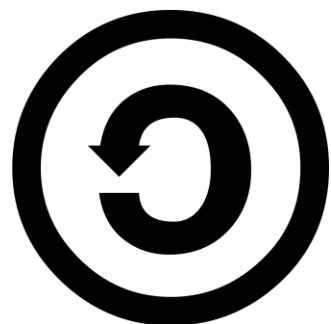
- **otwarty dostęp gratis - udostępnianie treści w granicach określonych przepisami prawa autorskiego o dozwolonym użytku, czyli z ograniczeniem wykorzystania na własne potrzeby, w celach dydaktycznych lub na potrzeby cytowania w publikacji naukowej**
- **otwarty dostęp libre - udostępnianie treści na licencjach umożliwiających nieograniczone, nieodpłatne i niewyłączne z nich korzystanie, z zobowiązaniem (z wyjątkiem licencji CC0) przekazania informacji o twórcy, przedmiocie licencji oraz o jej postanowieniach, lub także posłużenia się taką samą licencją w utworach zależnych**

Warunki licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa (ang. attribution, BY). Wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać objęty prawem autorskim utwór oraz opracowane na jego podstawie utwory zależne pod warunkiem, że zostaną przywołane nazwisko autora pierwowzoru oraz źródło i warunki licencji.

Na tych samych warunkach (ang. share-alike, SA). Wolno rozprowadzać utwory zależne jedynie na licencji identycznej do tej, na jakiej udostępniono utwór oryginalny.

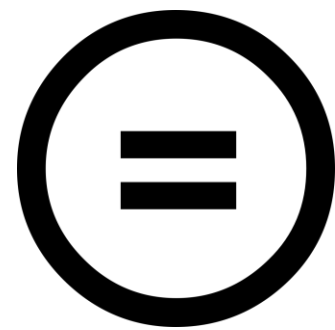

Warunki licencji Creative Commons

Użycie niekomercyjne (ang. non-commercial, NC). Wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać objęty prawem autorskim utwór oraz opracowane na jego podstawie utwory zależne jedynie do celów niekomercyjnych.

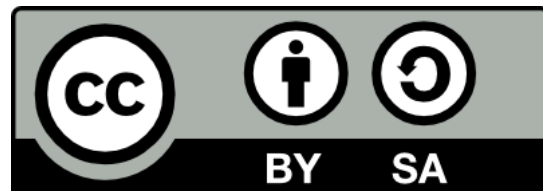
Bez utworów zależnych (ang. no derivatives, ND). Wolno kopiować, rozprowadzać, przedstawiać i wykonywać utwór jedynie w jego oryginalnej postaci – tworzenie utworów zależnych nie jest dozwolone.

Wolne licencje Creative Commons

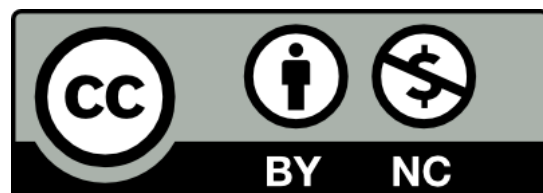
Uznanie autorstwa (CC BY) – pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie pod warunkiem oznaczenia autorstwa. Jest to licencja gwarantująca najszersze swobody licencjobiorcy.

Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach (CC BY-SA) – pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja. Jest to licencja używana przez Wikipedię i jej siostrzane projekty.

Licencje Creative Commons, które nie są wolne

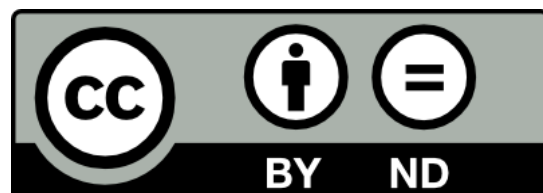
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne (CC BY-NC) – pozwala na kopiowanie, zmienianie, remiksowanie, rozprowadzanie, przedstawienie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych. Warunek ten nie obejmuje jednak utworów zależnych (mogą zostać objęte inną licencją).

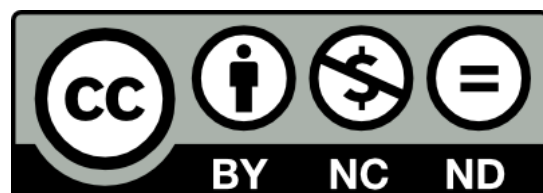
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Na tych samych warunkach (CC BY-NC-SA) – pozwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz tak długo, jak utwory zależne będą również obejmowane tą samą licencją.

Licencje Creative Commons, które nie są wolne

Uznanie autorstwa-Bez utworów zależnych (CC BY-ND) – pozwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu zarówno w celach komercyjnych i niekomercyjnych, pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie wolno tworzyć utworów zależnych).

Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych (CC BY-NC-ND) – pozwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie wolno tworzyć utworów zależnych). Jest to najbardziej restrykcyjna z licencji.

Wersje licencji

Obowiązujące w Polsce:

- **Uznanie autorstwa 4.0**
- **Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0**
- **Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne 4.0**
- **Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Na tych samych warunkach 4.0**
- **Uznanie autorstwa-Bez utworów zależnych 3.0 Polska**
- **Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska**

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Mechanizm przekazania publikacji do domeny publicznej

Przekazanie do domeny publicznej (CC0 1.0) – osoba, która opatrzyła utwór tym oświadczeniem, przekazała go do domeny publicznej, zrzekając się wykonywania wszelkich praw do utworu wynikających z prawa autorskiego, włączając w to wszelkie prawa powiązane i prawa pokrewne w maksymalnie dozwolonym stopniu w danym kraju.

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Modele otwartego dostępu

Ze względu na sposób udostępniania treści otwarty dostęp może być realizowany na zasadzie modeli:

- **złotej drogi otwartego dostępu (gold open access) - zapewnienie otwartego dostępu przez wydawcę poprzez publikację utworu w czasopiśmie;**
- **diamantowej/platynowej drogi otwartego dostępu (diamond open access) - forma złotej drogi (publikacja utworu w czasopiśmie); różni się od niej brakiem opłat autorskich (article processing charge, APC);**
- **zielonej drogi otwartego dostępu (green open access) - zapewnienie otwartego dostępu przez autora poprzez zdeponowanie utworu w repozytorium.**

Modele otwartego dostępu

W literaturze można jeszcze spotkać opisy następujących modeli:

- **brązowej drogi otwartego dostępu (bronze open access) - forma złotej drogi (publikacja utworu w czasopiśmie), a różni się od niej brakiem określenia zasad dalszego użytkowania poprzez licencję;**
- **czarnej drogi otwartego dostępu (black open access) - użytkownicy korzystają z bezpłatnego dostępu do cyfrowych wersji artykułów bez wiedzy i zgody właścicieli praw autorskich. Główne role w popularyzacji tej drogi otwartego dostępu pełnią akademickie media społecznościowe (ResearchGate i Academia.edu) oraz pirackie strony internetowe (np. Sci-Hub).**

Drapieżne czasopisma

Polityka publikacyjna charakteryzuje się:

- **natarczywym zachęcaniem potencjalnych autorów do publikacji**
- **brakiem przejrzystego składu redakcji czasopisma**
- **ukrytą siedzibą wydawcy/redakcji oraz**
- **nierzetelnym procesem recenzyjnym wyrażającym się w braku przestrzegania należytych standardów**

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Nieetyczne publikowanie

- **plagiatowanie**
- **autoplagiatowanie**
- **manipulowanie cytowaniami (tj. nadmierne autocytowanie w celu poprawy wskaźników bibliometrycznych)**
- **nierzetelne praktyki recenzyjne**
- **ghostwriting**

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

COPE (Committee on Publication Ethics)

- **międzynarodowa organizacja założona w 1997 r.**
- **standardy etyki publikacyjnej uznawane za wzorcowe w świecie nauki**
- **respektowanie przez czołowych wydawców, m.in. Elsevier, PLOS, SAGE, Springer, Taylor&Francis, Wiley**

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Principles of Transparency and Best Practice in Scholarly Publishing, 2015

- **COPE**
- **DOAJ (Directory of Open Access Journal)**
- **WAME (World Association of Medical Editors)**
- **OASPA (Open Access Scholarly Publishers Association)**

Opracowanie 16 wytycznych wskazujących standard procesu recenzyjnego, wykluczenia konfliktu interesu, ochrony praw autorskich, zapobiegania nierzetelności naukowej

Drapieżne czasopisma – weryfikacja:

- **czy wydawca dostarcza pełnych, wiarygodnych danych kontaktowych, zawierających adres na stronie internetowej**
- **czy redakcja czasopisma składa się z rozpoznawalnych ekspertów z pełnymi afiliacjami**
- **czy czasopismo klarownie przedstawia koszty autorskie**

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Drapieżne czasopisma – weryfikacja:

- **ostrożność względem emailowych zaproszeń zachęcających do nadesłania artykułu do czasopisma**
- **ocena jakości artykułów opublikowanych w czasopiśmie**
- **czy proces recenzyjny w czasopiśmie jest przejrzysto opisany oraz czy prezentowany impact factor jest właściwy (wskaźnik Journal Impact Factor (JIF) w bazie [Journal Citation Reports](#))**

Drapieżne czasopisma – weryfikacja:

- czy czasopismo jest indeksowane w bazach Scopus lub Web of Science
- czy czasopismo jest członkiem zrzeszenia weryfikującego praktyki jego członków, takiego jak Directory of Open Access Journals (www.doaj.org) czy Open Access Scholarly Publishers Association (www.oaspa.org)

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Międzynarodowe i europejskie inicjatywy wspierające otwartą naukę

- **Zalecenie Komisji z dnia 17 lipca 2012 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej oraz jej ochrony**
- **[Zalecenie Komisji z dnia 25 kwietnia 2018 r. w sprawie dostępu do informacji naukowej oraz jej ochrony](#)**
- **[Plan S](#) – Making full and immediate Open Access a reality. Principles and implementation z 2018 r.**

Międzynarodowe i europejskie inicjatywy wspierające otwartą naukę

- [Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 czerwca 2019 r. w sprawie otwartych danych i ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego](#)
- [Rekomendacje UNESCO w sprawie otwartej nauki z listopada 2021 r.](#)

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Inicjatywy wspierające otwartą naukę w Polsce

- [Kierunki rozwoju otwartego dostępu](#) do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce z 2015 r.
- [Zarządzenie Dyrektora Narodowego Centrum Nauki](#) w sprawie ustalenia polityki Narodowego Centrum Nauki dotyczącej otwartego dostępu do publikacji z dnia 27.05.2020 r.

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Inicjatywy wspierające otwartą naukę w Polsce

- [Zarządzenie Ministra Edukacji i Nauki](#) z dnia 20 kwietnia 2021 r. w sprawie powołania Zespołu doradczego do spraw otwartych danych naukowych
- [Ustawa z dnia 11 sierpnia 2021 r.](#) o otwartych danych i ponownym wykorzystaniu sektora publicznego

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Inicjatywy wspierające otwartą naukę w Polsce

- **Polityka Naukowa Państwa** - strategiczne plany dotyczące rozwoju Otwartej Nauki w Polsce, m.in. rozdział omawiający podnoszenie jakości realizowanych badań (s. 13) oraz rozdział o technologiach cyfrowych w gospodarce i społeczeństwie (s. 41)

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Polityki otwartego dostępu w Polsce

- [Krajowe Warsztaty Otwartego Dostępu OpenAIRE](#)
- [OpenAIRE Poland](#)

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Uczelniane polityki otwartego dostępu w Polsce

- 2017 - Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu, Szkoła Główna Handlowa, Uniwersytet Gdański
- 2018 - Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Gdański Uniwersytet Medyczny, Warszawski Uniwersytet Medyczny, Uniwersytet Medyczny we Wrocławiu, Pomorski Uniwersytet Medyczny w Szczecinie, Uniwersytet Medyczny w Białymstoku, Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach, Uniwersytet Medyczny w Lublinie
- 2019 - Politechnika Krakowska, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie, Uniwersytet Rzeszowski, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

**Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego**

Uczelniane polityki otwartego dostępu w Polsce cd.

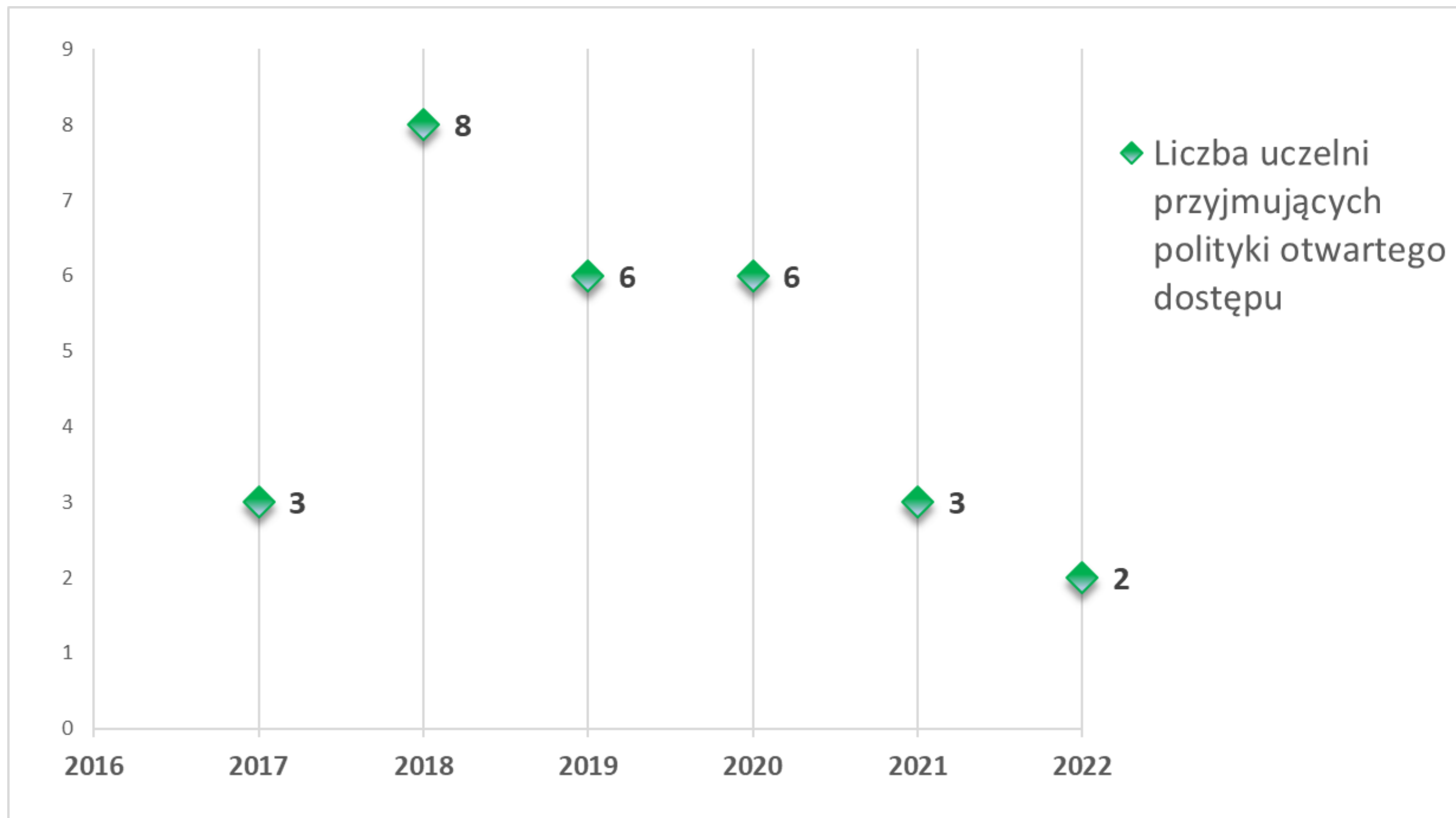
- 2020 - Uniwersytet Śląski, Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Wojskowa Akademia Techniczna im. Jarosława Dąbrowskiego, Uniwersytet Wrocławski, Politechnika Lubelska, Uniwersytet Rolniczy im. Hugona Kołłątaja w Krakowie
- 2021 - Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
- 2022 - Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

**Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego**

Uczelnie polityki otwartego dostępu w Polsce

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

**Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego**

Inne inicjatywy w Polsce

- grupa dyskusyjna dla pełnomocników ds. otwartego dostępu i osób koordynujących działania związane z otwartą nauką w polskich instytucjach naukowych utworzona w kwietniu 2021 r.
- pierwsza krajowa Grupa Robocza Data Stewardship Competence Centers PL utworzona w grudniu 2021 r., więcej informacji:

<https://pg.edu.pl/openscience/polska-grupa-robocza>

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

**Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego**

Czasopisma otwarte

- **Directory of Open Access Journals (DOAJ) – baza czasopism otwartych**
18415 czasopism ze 130 krajów, w tym 794 z Polski (2022.10.26)
- **Biblioteka Nauki – platforma służąca udostępnianiu polskiej nauki prowadzona w ICM UW w ramach Platformy Otwartej Nauki**
1624 polskich czasopism w otwartym dostępie

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

**Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego**

Repozytoria

Repozytorium – narzędzie informatyczne służące do (samo) publikowania, (samo) archiwizacji i udostępniania bieżącego dorobku naukowego. Można wyróżnić dwa główne typy repozytoriów:

- repozytorium instytucjonalne – służące do (samo) publikowania, (samo) archiwizacji i udostępniania bieżącej twórczości intelektualnej społeczności akademickiej związanej z daną instytucją;
- repozytorium dziedzinowe – służące do (samo) publikowania, (samo) archiwizacji i udostępniania treści związanych z określoną dziedziną nauki bez względu na miejsce ich powstania.

Repozytoria

Katalogi repozytoriów:

- [Directory of Open Access Repositories \(OpenDOAR\)](#) - katalog otwartych repozytoriów instytucji naukowych (w tym bibliotek cyfrowych), które zanim trafią na listę są sprawdzane przez pracowników projektu. Jednym z wymogów NCN w odniesieniu do repozytoriów publikacji naukowych jest ich rejestracja w OpenDOAR

5971 repozytoriów, w tym 134 z Polski

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego

Repozytoria

- **[OpenAIRE \(Open Access Infrastructure for Research in Europe\)](#)** - inicjatywa Unii Europejskiej; infrastruktura, której celem jest stworzenie technologii zarządzania rozproszonymi repozytoriami traktowanymi jako jeden zasób sieciowy

Zestaw wytycznych OpenAIRE: The OpenAIRE Guidelines for Literature Repository Managers 4.0, The OpenAIRE Guidelines for Data Archive Managers, The OpenAIRE Guidelines for CRIS managers, The OpenAIRE Guidelines for Software Repository Managers, The OpenAIRE Guidelines for Other Research Products Repository Managers

Repozytoria

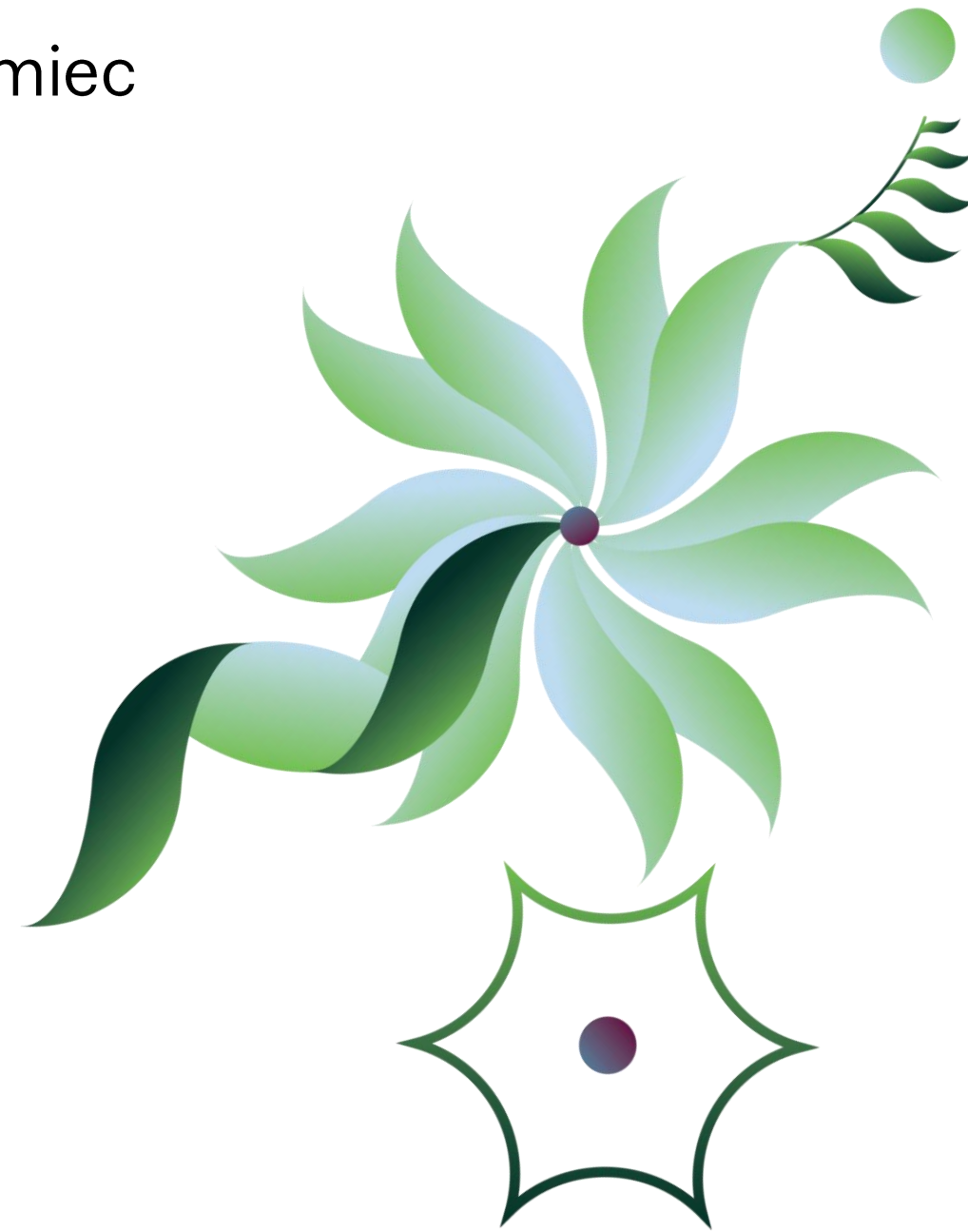

- [European Open Science Cloud \(EOSC\)](#) - inicjatywa zmierzająca do stworzenia wirtualnego środowiska wypełniającego założenia otwartej nauki. EOSC ma w łatwy i przejrzysty sposób udostępnić nie tylko dane naukowe, ale też zaawansowane narzędzia i zasoby do ich składowania, udostępniania, przetwarzania i zarządzania nimi. W ramach EOSC tworzone są połączenia pomiędzy istniejącymi e-infrastrukturami badawczymi i naukowymi. Integracja następuje między innymi poprzez ujednoczenie zasad dostępu i autoryzacji dla badaczy z różnych państw.

Dziękuję za uwagę

Oprac. Agnieszka Adamiec

SZKOŁA GŁÓWNA
GOSPODARSTWA
WIEJSKIEGO

**Biblioteka Główna
im. Władysława
Grabskiego**